

Les cases consistorials a les comarques de Ponent, un ressò classicista en l'arquitectura civil catalana dels segles XVII i XVIII

Maria Garganté Llanes
mgargante@uoc.edu

RESUM

El present article constitueix un estudi de les cases consistorials dels segles XVII i XVIII a les comarques de Ponent, com a exemples d'arquitectura oficial i de representació, basades en la convivència entre la continuïtat d'unes formes d'arrel gòtica i la introducció d'elements classicistes. Els edificis més representatius que tractem són les cases consistorials de Tàrraga i Cervera, construïdes durant el segle XVII, i les d'Agramunt i Amer, bastides durant la segona meitat del segle XVIII. Malgrat la diferència d'un segle, aquests últims exemples segueixen la morfologia pròpia dels edificis siscentistes, si exceptuem alguna renovació de caràcter epidèrmic, com la inclusió de pilastres toscanes a la façana de l'ajuntament d'Amer. Finalment, després del període vuitcentista i les primeres dècades del segle XX, el pla de reconstrucció d'edificis públics impulsat per l'organisme de Regiones Devastadas durant els anys quaranta, recuperarà un tipus de casa consistorial que és profundament deutora de la morfologia siscentista, amb la inclusió de galeria superior i porxo o llotja a la part baixa.

Paraules clau:
arquitectura, casa consistorial, barroc, classicisme.

ABSTRACT

The town halls in Lleida areas: a classical influence in the catalan civil architecture from XVIIth and XVIIIth centuries

In this article we pretend to study the town halls of the XVIIth and XVIIIth centuries as an example of official architecture, centered in a concrete area of Catalunya: the lands of Lleida. In the studied examples the forms of Gothic origin cohabit with the introduction of classic elements. The most representative buildings in this area are the town halls of Tàrraga and Cervera, built during the XVIIth century and those of Agramunt and Amer, built during the second half of the XVIIIth century. In spite of this chronological difference, these last examples follow the morphology characteristic of the buildings of the XVIIth century, excepting some renovation as the introduction of ionic pilasters. Finally and after the XIXth century, the plan of reconstruction of public buildings in the decade of 1940, after the spanish civil war, will recover to type of town hall based on the forms characteristic of the XVIIth century, using the same elements as the gallery and the porch.

Keywords:
architecture, town hall, baroque, classicism.

1. RIU-BARRERA, E.: «Les cases dels consells municipals i la Generalitat», a *L'art gòtic a Catalunya*, vol. 2. Barcelona: 2003, p. 179.

2. Per l'arquitectura civil als territoris de la Corona d'Aragó, vegeu DI CANDIDA GONZAGA, F.; FLORENSA, A.; FORTEZA, G.; MARTINELL, C.; PUIG I CADAFAELCH, J.; RUBIO, J.: *L'Architecture Gothique Civile en Catalogne*. París: 1935, CIRICI, A.: *Arquitectura gòtica catalana*. Barcelona: 1968, DALMASES, N.; JOSÉ, A.: «L'art gòtic: s. XIV-XV», a *Història de l'art català*, vol. III. Barcelona: Edicions 62, 1984, DALMASES, N.: «Arquitectura gòtica civil», a *Art de Catalunya*, vol. 3. Barcelona: Edicions l'Isard, 1998.

3. LOMBA SERRANO, C.: *La casa consistorial en Aragón. Siglos XVI y XVII*. Zaragoza: Departamento de Cultura y Educación, 1989, p. 70.

4. DALMASES, N.; JOSÉ PITARCH, A.: «La ciudad de Morella. Murallas y castillo», dins *Catálogo de monumentos y conjuntos de la Comunidad de Valencia*, vol. I. València: 1983.

5. LLADONOSA I PUJOL: *Història de la ciutat de Lleida*. Barcelona: Curial, 1980.

6. Hi ha constància de l'inici de l'edifici en l'autorització del rei Sanç I de Mallorca per comprar unes botigues amb la finalitat de convertir-les en casa consular (RIU-BARRERA, 2003, 180).

7. FLORENSA FERRER, A.: La antiga casa de la Ciudad de Barcelona. Barcelona: 1960 (2ª edició), DURAN I SANPERE, A.: «Arnau Bargués», a *Barcelona i la seva història. L'art i la cultura*. Barcelona: 1975, BESERAN, P.: «La casa de la ciutat de Barcelona», a *L'art gòtic a Catalunya*, vol. 2. Barcelona: 2003, p. 184-189.

8. LOMBA, 1989, 70.

L'origen de les cases consistorials es troba en la consolidació de les formes d'autogovern que sorgiren en la Mediterrània occidental, encapçalades per sectors patricis que van acabar per imposar-se als altres poders de caràcter feudal¹. Des del segle XII trobem abundants exemples de palaus públics a la Itàlia central i septentrional, França, Alemanya i a la zona de la Corona d'Aragó². Tot i així, és el cas italià el que pot considerar-se l'antecedent arquitectònic més immediat de les nostres cases consistorials de l'època moderna, alhora que Itàlia també és el país on els palaus públics es comencen a construir de manera més sistemàtica, coincidint amb la independència de les ciutats. El més antic dels edificis consistorials coneguts és el de la ciutat de Como, construït l'any 1215, que amb la seva estructura ja anticipa bàsicament el que seran les cases consistorials d'època moderna, ja que la planta baixa s'obre a l'exterior mitjançant una porxada que s'utilitzava com a perllongació del mercat que se celebrava a la plaça on es troba l'edifici, mentre que el segon pis fou concebut bàsicament com una gran sala on es reunia el Consell municipal³. Altres palaus comunals immediats al de Como a la zona septentrional d'Itàlia són els de Piacenza o Ravenna. Les característiques principals d'aquests edificis ja es desenvolupen, si bé posteriorment, a la zona del Llevant català, com en el cas de l'ajuntament de Morella⁴, edifici datable a cavall dels segles XIV i XV, i el de la vila de Catí (1428-37), a la plana del Maestrat, edifici de planta rectangular amb llotja o porxo inferior, destinada a carnisseria i dipòsit de blat, amb una gran sala al primer pis, on tres trams de jàsseres descansen sobre dues columnes de secció octagonal.

L'exemple més antic de casa comunal a Catalunya probablement és la paeria de Lleida,

del segle XIII, tot i que hem de tenir en compte que en origen va ser construïda com a palau o residència privada dels Sanaüja i no fou convertida en ajuntament fins l'any 1383, després que els marmessors de Pere de Sanaüja venguessin l'edifici a la ciutat⁵. És per això que podem considerar que les primeres cases dels governs municipals catalans són trescentistes o posteriors i, si prescindim de l'antiga casa consular de Perpinyà, construïda pels volts de 1315-1318⁶ i avui completament transformada, gairebé podem dir que no és fins a la construcció de la Casa de la Ciutat de Barcelona (1399-1402) que les cases comunals esdevenen una tipologia amb caràcter propi dins l'arquitectura civil⁷.

Segons Concepción Lomba⁸, en un intent de traduir semànticament el vocabulari arquitectònic a l'esquema historicopolític, es pot veure en aquesta tipologia un concepte esquemàtic i un símbol de concòrdia ciutadana, ja que aquests palaus es revestien d'un caràcter purament assembleari, mentre que la resta de les funcions es duïen a terme en d'altres edificis específics.

El model amb porxo inferior de l'ajuntament de Como no va tenir la seva continuïtat a la Toscana, on, a finals del segle XIII i començaments del XIV, es van construir els palaus públics de Florència i Siena, que conserven un caràcter més defensiu —probablement propiciat per l'especial situació política a la zona—, sense arcades obertes i amb altes torres⁹.

L'arribada del Renaixement no va introduir canvis significatius en el cas italià, excepte en alguns projectes sobre paper, que exemplifiquen el concepte de «ciutat ideal», com el de Filarete, que va realitzar l'any 1460 un projecte per a un centre urbà situat a la plaça del Mercantil de

Florència, on preveia el palau comunal al centre, o el de Francesco di Giorgio, de l'any 1480. Així doncs, les cases consistorials de Bolònia, Brescia o Pàdua seguien amb la tònica de la porxada inferior i la sala del Consell a la part alta.

La construcció de les cases consistorials va estretament lligada a l'increment del poder municipal, que es veu en disposició de competir amb l'església. Si parlem ara de Catalunya, a l'època baixmedieval, els escassos exemples de cases consistorials es concentren bàsicament a les grans ciutats —Ajuntament de Barcelona—. Amb l'adveniment dels segles moderns, en canvi, les zones rurals —sempre parlant de nuclis d'una certa importància— ben aviat substituïren la dicotomia entre església i castell per la d'església i ajuntament. Aquestes cases comunals adquireixen un protagonisme molt elevat dins el nucli històric de la vila o la ciutat. De vegades, la seva ubicació directament «afrontada» amb l'església¹⁰ sembla una al·legoria de l'«enfrentament» real que van viure en moltes ocasions aquestes corporacions, i que està profusament documentada a Cervera i a Tàrraga¹¹ —tot i que, abans de la construcció dels edificis consistorials, era ben freqüent que els consells municipals se celebressin a l'església, tant a la parroquial com en esglésies conventuals.

Però si bé els primers exemples catalans adopten plenament la morfologia de les cases comunals italianes, adaptada al propi llenguatge gòtic, les cases consistorials catalanes també fan seu, en un moment posterior, el tipus de façana noble de les residències privades i, en alguns casos excepcionals, incorporen el pati interior propi d'aquestes cases senyorials¹². Així, les façanes s'acostumen a estructurar mitjançant composicions rítmiques i simètriques, basades en l'ordenació i la repetició dels diferents elements estructurals que les componen, amb un eix vertical al centre i a partir del qual es disposen els diferents elements¹³. Mentre a l'interior totes adapten les habitacions necessàries per a les funcions administratives —sala de reunions, arxiu, presó, etc.—, a l'exterior poden seguir dos models¹⁴, segons si presenten o no un porxo d'arcades a la planta baixa —per celebrar-hi reunions i/o com a perllongació del mercat.

La tipologia definida, gairebé sense variants, responia a les necessitats funcionals i simbòliques plantejades en el moment de la seva construcció: en el cas dels porxos o llotges, aquests compaginen d'entrada la funció mercantil amb l'assembleària, d'aquesta manera alliberaven els diferents governs de la relació de dependència que de vegades existia amb l'església, sobretot quan no es tenia cap lloc propi on reunir-se i s'havia de demanar permís per poder celebrar els consells municipals a l'interior del temple¹⁵. La funció de

la llotja, a la qual podem afegir un cert simbolisme com a perllongació dels espais públics sobre els quals s'assenta i com a preàmbul obert dels espais municipals, va contribuir a la seva massiva incorporació en una època en la qual, almenys teòricament, es reprenia el caràcter assembleari dels governs municipals¹⁶. Val a dir, però, que els porxos o llotges inferiors apareixen en èpoques precedents i l'únic canvi és la substitució dels arcs apuntats per sòlids arcs de mig punt.

Les obertures de més rellevància després de la portada eren les finestres que s'obrien a la sala del Consell, la importància funcional i simbòlica de la qual la situa, sense excepcions, a la crugia davant de la primera planta, que passa a denominar-se «planta noble». Als finestrals de la planta noble s'incorporen frontons triangulars o migpartits amb volutes, que contrasten amb l'austeritat de la resta d'obertures, sobretot les que s'obrien a la planta baixa, que normalment anaven protegides per una reixa. D'aquesta manera, les sales de consells possibilitaven les reunions periòdiques dels consistoris, al mateix temps que servien de marc per a recepcions extraordinàries en què s'honoraven visitants d'excepció. A part de la sala del Consell, emmarcant la caixa d'escales, solien situar-se dues estances que es corresponien amb l'escribania i la comptaduria, que possibilitaven l'exercici burocràtic inherent a qualsevol sistema de govern. Finalment, a la planta baixa també podien ubicar-s'hi les presons i d'altres dependències destinades a usos pròpiament comercials en aquells pobles o viles que no tenien d'altres edificis específics, com podien ser les carnisseries, els dipòsits de gra o fins i tot el pou de gel, com és el cas de la paeria de Cervera. En el cas de Cervera, també cal destacar que vora l'edifici municipal s'ubicava l'anomenada «Taula de canvi», entitat que va néixer de la necessitat de disposar d'una caixa de dipòsit de diners i altres béns de valor que estigués garantida contra robatoris.

A les dependències més habituals, pot afegir-s'hi, segons els casos, les capelles, concebudes per tal de significar el sentiment religiós que guiava els consells¹⁷. Finalment, l'últim element preceptiu en tots els casos és l'escala, de la qual no en conservem cap exemple notable a les nostres comarques, de manera que tampoc tenim constància de l'existència de cap pati interior en els edificis conservats. El tractament de les escales variava en funció de la planta a la qual conduïen: així, les diferències entre les que arriben a la planta noble i les que en parteixen són força notables, ja que en destaca la magnificència de les primeres davant l'estricta funcionalitat de les segones, la caixa de les quals pot arribar-se a reduir fins a la meitat.

Tornant a la seva ubicació en un indret preferent de la ciutat o la vila, normalment a la plaça major o del mercadal, on tenien lloc les activitats

9. Tot i així, a Florència tenim l'anomenada Loggia dei Lanzi, construïda entre 1376 i 1382, com a espai assembleari i per a celebracions públiques, però separada del palau comunal.

10. El cas d'Almenar, on la façana principal de l'església i la de l'Ajuntament es miren de front, delimitant els extrems de la plaça, que queda al mig, és el més flagrant dels que tractarem.

11. A Tàrraga, l'any 1742 la comunitat de preveres va decidir construir un gran cor al mig de la nau central; el comú reaccionà en contra, ja que considerava que el cor ocuparia massa espai, i optava per fer un cor amb parets baixes i dimensions moderades. La comunitat de preveres havia aconseguit uns informes favorables al seu projecte de cor per part de l'escultor Pere Costa, que en faria la planta, i de Francisco Soriano, a més de tenir el permís del bisbe per fabricar-lo. L'Ajuntament recordava que la major part de l'església l'havia pagada ell i el poble, i que, per tant, era de patronatge municipal. Pel que fa a Cervera, quan l'any 1784 l'església amenaçava ruïna, trobem una gran quantitat de documentació que expressa les disputes entre els regidors i els clergues, perquè els primers proposaven que, pel bé dels fidels, els cultes religiosos es duguessin a terme en qualsevol altra església que no fos la parròquia i els segons es negaven en rodó a abandonar el seu lloc habitual. La postura dels preveres era tan ferma que en una ocasió van estar disposats a cantar les matines i la resta d'actes religiosos gratuïtament per tal que no els fessin traslladar, amenaçant que en cas que l'Ajuntament manés que els músics que componien la capella no assistissin a dites funcions, prohibirien al mestre de capella que ni ell ni els escolans ni qualsevol altra veu, assistissin a les cerimònies proposades per la comissió municipal fora de la parròquia (PLANES I CLOSA, J.M.: *La parròquia i la vida religiosa de Tàrraga, segles xvi-xix*. Tàrraga: Parròquia de Santa Maria de l'Alba, 1994 i AHCC: Fons de la Comunitat de Preveres. Consells, 1784).

12. Veurem més endavant com, en els primers segles moderns, l'arquitectura privada de caràcter senyorial i l'arquitectura pública de representació aniran lligades de forma bastant estreta.

13. LOMBA, 1989, 76.

14. CARBONELL, M.: *L'arquitectura classicista a Catalunya*. Universitat de Barcelona (tesi doctoral microfilmada), 1991, 221-223.

15. El Consell General dels Cent Jurats de Barcelona es reunia al convent dels dominics, fins que un conflicte amb aquests provocà, l'any 1369, el trasllat del Consell al convent de Sant Francesc i, finalment, la decisió de tenir casa pròpia (BESERAN, 2003, p. 184).

16. LOMBA, 1989, p. 97-98.

17. LOMBA, 1989, p. 106.

18. Tot i així, convé insistir en la voluntat d'ubicar les cases consistorials en llocs preeminents dins el context urbà, per tal d'imposar-se sobre l'ordre espacial i social existent, com a símbol de la consolidació del poder municipal.

19. Després de finalitzar les obres de la casa de la vila d'Alcover, Joan Munter inicia la parroquial de la mateixa vila. Segons Carbonell (1991, p. 701-702), les obres foren continuades per Oliver Nanqui a partir de 1609.

20. CAVALLÉ, J.: «Notícia sobre l'arquitecte Joan Munter», a *Quaderns d'Història Tarraconense*, xiv, Tarragona: 1996, p. 161-196. L'autor també situa Joan Munter l'any 1597 construint l'església de Pontils (Conca de Barberà) i visitant la construcció de la parroquial de Vinaròs.

21. GIMÉNEZ BLASCO, J.: *La Universitat de Mataró (1589-1628)*. Barcelona: Alta Fulla, 1990. Hem d'agraciar al Dr. Marià Carbonell que ens hagi facilitat la consulta d'aquesta obra i, en conseqüència, el coneixement d'aquesta traça de Jaume Vendrell.

22. La casa consistorial de Vic té el seu origen a finals del segle XIV, quan, l'any 1382, el Consell de la partida reial, que fins llavors s'havia reunit al convent de Sant Francesc, va pendre la decisió de construir-se una casa pròpia a la Plaça Nova (PUIGFERRAT, C.: «La casa de la Ciutat de Vic», a *L'Art gòtic a Catalunya*, vol. 2. Barcelona: 2003, p. 189-190).

23. RÀFOLS, J.F.: *Diccionario Biográfico de artistas de Cataluña* (3 vols.). Barcelona: Milà, 1951, p. 794.

24. El Consell General de la vila es reuneix el dia 2 d'abril de 1593 i proposa demanar al duc de Cardona que cooperi a bastir el nou hospital amb dues o tres-centes càrregues de sal, que siguin de dotze arroves cada càrrega (Arxiu Municipal de Torà: Consells s. xvi. Plec núm. 10. També a COBERÓ, J.: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Calaf: Edició de l'autor, 1982, p. 87).

25. COBERÓ, 1982, p. 67.

26. Arxiu Municipal de Torà: Consells s. xvi, i també a COBERÓ, 1982, p. 68.

27. La nissaga dels Jaques esdevé la més activa de la construcció a Torà durant tot el segle XVII i una de les més documentades a nivell local pel que fa a l'activitat dels occitans que arriben a la comarca de la Segarra durant aquesta època. Les primeres obres que els documentem són de l'any 1617, quan Jeroni Jaques cobra onze lliures i set sous per adobs al fonsar i a la teulada de l'església de Torà i l'any 1621 contracten l'obra de l'església parroquial del poble de Su. L'any 1679, els obrers de l'església de Sant Miquel de Fontanet contracten amb

mercantils, compartint protagonisme amb l'església, cal assenyalar l'excepció de Cervera, on l'església parroquial es troba situada just al darrere de la casa de la vila, i amb la porta d'accés un xic allunyada de la plaça. Aquest «desplaçament» queda perfectament compensat per la imponent presència del magnífic campanar gòtic, que sobresurt per damunt de l'edifici de la Paeria i és visible des de qualsevol punt de la plaça, com si volgués reivindicar la seva preponderància per damunt del poder municipal¹⁸. Finalment, l'únic exemple dels que tractarem que es troba notablement allunyat de l'església i del centre de la vila és la casa de la vila de Torà, fet que té la seva explicació en trobar-se ubicada a l'interior de l'edifici de l'hospital, situat a l'indret del vall —fora muralla— i vora d'un dels portals d'accés a la vila.

Quan passem a analitzar alguns dels exemples que hem documentat a les comarques ponentines, cal advertir que les múltiples transformacions que han sofert aquests edificis al llarg del temps, i que han afectat sobretot l'aspecte i la distribució interiors, en dificulten una interpretació correcta del conjunt, de manera que no podem evitar caure en un excés de «façanisme», ja que indubtablement la façana és la part d'aquests edificis que ha romàs més inalterada. D'altra banda, però, existeix quelcom que també pot contribuir a excusar aquesta mancança, i és el fet que la façana principal constituïa la part més important de l'edifici —a l'interior únicament en destacaríem l'escala i la sala del Consell— i la més representativa, en detriment de les façanes laterals i posterior.

Les cases consistorials del segle XVII i la introducció de les formes clàssiques

Arribat el segle XVII, l'arquitectura oficial de representació a Catalunya es manifestà a les seus d'alguns ajuntaments, com ara la Casa de la Vila de Reus —avui molt modificada—, que fou començada l'any 1601 pels mestres d'obres Joan Mas i Antoni Pujades. La traça, però, seria obra del mestre Joan Munter¹⁹ i podria correspondre's amb la traça conservada al Museu Municipal Salvador Vilaseca de Reus. Sembla que el mateix mestre Munter havia estat l'artífex de la casa de la vila d'Alcover, construïda entre 1591 i 1593 pel preu fet de vuit-centes lliures, i l'autor d'un projecte (ara desaparegut) per a l'Ajuntament de Valls²⁰. No obstant això, i salvant les distàncies, la façana de la casa consistorial de Reus hauria seguit en origen un classicisme proper —o deutor— al de la façana de Pere Blai al palau de la Generalitat. Altres exemples de la penetració de les formes clàssiques —per bé que d'una manera epidèrmi-

ca— dins de l'arquitectura de representació són les cases de la vila de Falset, Montblanc i Mataró. Aquesta última, avui extremament modificada, seguia un projecte de Jaume Vendrell, conservat a l'Arxiu Municipal de Mataró²¹, on se'ns presenta un edifici estructurat en tres nivells horitzontals, amb un gran portal adovellat d'entrada i torricons angulars a la part alta, similars als existents en edificis com ara el palau del Lloctinent (1549-57) i altres edificis senyorials posteriors, com ara el castell de Pallegà (1590), al Baix Llobregat, o el ja sistencista castell de Montclar (1635), a l'Urgell, que manté el mateix tipus de torricons cantoners i el portal adovellat d'entrada. D'altra banda, l'alçat interior de l'ajuntament mataroní projectat per Vendrell també palesa l'existència d'un pati, on quatre arcs carpanells suporten una galeria amb balustrada i arcs de mig punt sobre columnes toscanes, que no deixa d'assemblar-se al pati projectat per Antoni Carbonell al palau del Lloctinent.

Durant la segona meitat del segle XVII assistim a l'ampliació de la Casa de la Ciutat de Girona (1669) i Fra Josep de la Concepció projecta l'ampliació de l'Ajuntament de Vic l'any 1670²². La sala del Consell, coberta amb una cúpula, connecta amb altres obres d'aquest religiós arquitecte, com ara la capella de la Concepció de Tarragona. El responsable següent de les obres fou Josep Morató i Pujol, que hi treballà entre 1673 i 1687²³. Cal assenyalar que l'ajuntament de Vic constitueix un dels pocs exemples de casa consistorial amb una potent torre, que se situa en un dels extrems de la gran plaça —condicionada per la ubicació angular de l'edifici, que fa que des de la plaça únicament se n'aprecii la torre—. Val a dir, però, que les torres són molt escasses en les cases consistorials, de manera que podem entendre que el record de les fortificacions ha desaparegut.

Finalment, si hem assenyalat la presència del porxo com un dels elements més característics del prototipus més abundant de casa consistorial, val a dir que, com en el cas de Torà a finals del segle XVI, els exemples construïts durant el segle XVII i conservats a les comarques de Ponent no tenen porxo, com també succeeix en un dels edificis comunals més notables de la Catalunya central, com ara la casa dels jurats del Lluçanès, a Sant Feliu Saserra.

L'origen de la casa de la vila de Torà (figura 1) es troba en l'acord pres l'any 1591 pel Consell d'edificar un hospital vora l'anomenat Portal de l'Ofrera, alhora que s'acorda acceptar la planta de l'Hospital, els mestres d'obres, els preus, els jornals i la resta de coses, així com que es vengui l'hospital vell²⁴.

La corporació municipal feia temps que requeria disposar d'un espai on reunir-se, ja que durant el segle XVI era convocada a toc de campana, a la plaça de l'Església o a la del Pati, fins que l'any

Figura 1.
L'antic hospital i casa de la vila de Torà.

1605 la trobem reunint-se a la casa que Jeroni Guancer tenia a la mateixa plaça del Pati²⁵. En el consell celebrat el 12 de febrer de 1611, però, es diu que: «mestre Jeroni Guancer des d'aquesta hora en avant no vol que el Consell de la vila es celebri en aquesta casa que tots sabem que és seva», per la qual cosa es posava fi a la cessió temporal que Guancer havia fet de la casa a la corporació municipal de Torà, que en el consell del dia 26 de maig del mateix any, sembla que ja havia trobat la solució al problema, ordenant «preparar l'hospital per casa de la vila, on podem tenir les reunions generals y celebrar consell; per això s'hi treballa...»²⁶. D'aquesta manera, sabem que l'any 1636 es paguen a mestre Antoni Solans 12 lliures per la part de l'obra de l'escala, i un any més tard són pagats pel clavari de Torà 120 lliures i 19 sous als mestre d'obres Jeroni Jaques²⁷ i al seu fill per haver cobert l'hospital. Encara hi ha notícies més tardanes, però, com les de l'any 1666, quan es paguen 125 teules, 7 claus per «cobertar l'atri» i 36 quarteres de guix per cloure la claraboia.

L'edifici actual conserva la façana primitiva, si bé convenientment restaurada durant la dècada de 1980. El frontis evidencia la divisió horitzontal en planta baixa, pis i golfes, si bé també presenta dos eixos verticals clarament definits per la presència de dos portals: el de l'hospital, pròpiament dit, i el de la capella dels Sants Metges²⁸. Els dos portals d'entrada —el de l'hospital ajuntament i el de la capella—, malgrat que són contemporanis en la seva

construcció, presenten diferències substancials en tant que representen l'accés a dos espais distints, de manera que el portal de la capella, amb un frontó triangular de ressonàncies classicistes, contrasta amb el portal adovellat de l'hospital i la casa del comú, més característic de l'arquitectura pròpia del gòtic civil, que arriba al segle XVI i part del XVII i que es reproduceix des dels palaus fins als masos postremença²⁹.

La primera planta presenta finestres motllurades, mentre la part superior de l'edifici es defineix per la presència de la galeria, que té diverses funcions que la fan present tant en edificis públics com privats: des de la purament estructural com a càmera aïllant entre l'edifici i la coberta, fins a la seva utilització com a magatzem o mirador. L'esquema compositiu d'aquest tipus de galeries es basa en la repetició ininterrompuda d'obertures, generalment d'arc de mig punt, que posteriorment evolucionarà cap a obertures quadrangulares més separades entre sí, com és el cas de la façana principal del Palau de la Generalitat o, com veurem més endavant, la Paeria de Cervera³⁰. Si bé la galeria de solana es presenta en principi com una característica pròpia de l'arquitectura civil, també podem dir que afecta, tot i que en menor mesura, l'arquitectura religiosa, com és el cas d'alguns exemples situats, sobretot, a les comarques gironines, com les parroquials de Bordils i Fornells de la Selva o, a les comarques de Ponent, l'església parroquial de Miralcamp (Pla d'Urgell), que data del segle XVII.

els germans Jaume i Jeroni Jaques, mestres de cases, les obres que s'han de fer a l'església (Arxiu Parroquial de Torà: Fons de Sant Miquel de Fontanet. Comptes).

28. El bisbe d'Urgell, Andreu Capella, des de Sanaüja, el dia 11 de març de 1599, concedeix a Gabriel Guancer, hostaler de la vila de Torà, que amb les condicions acordades pugui edificar damunt la capella de l'hospital: «capella fa poc edificada i avui dotada de l'art en dita vila de Torà», escriu el bisbe (COBERÓ 1982, p. 92).

29. L'hospital i casa de la vila de Torà manté un cert paral·lelisme amb l'hospital de Pere Màrtir Colomés, a Solsona, pel que fa a presentar un portal adovellat d'accés a la part hospitalària —més de caràcter civil— i un portal monumental pel que fa a la capella.

30. Una notícia del *Llibre d'Acords* de l'Arxiu Municipal d'Alcover de l'any 1592 ja recull les divergències entre la corporació municipal i el mestre d'obres, Joan Munter, sobre fer una galeria d'arquets a la part superior o bé obrir finestres rectangulars: «Mes per dits jurats fonch dit i preposat a dits consells que sobre la obra de la Casa de la Vila, sentiren que en deyen que lo mestre era obligat en fer arquets envés la plasa, i ell diu que ell ni farà si ni volen, però que millor estarà com se acostuma de fer ab obres de primor, que tot estiga clos fins a la algoria, i que allí se fasen tres finestres, que los arquets són obres de pagesos» (CAVALLÉ, 1996, p. 189).

31. AHCT: Llibre de Consells (1670-1683), foli 51. També a SEGARRA I MALIA, J.: *Història de Tàrraga amb els seus costums i tradicions*. Tàrraga: Museu Comarcal, 1987. p. 170.

32. AHCT: Llibre de Consells (1670-1683), foli 71.

33. SEGARRA I MALIA, 1987, p. 172.

34. AHCT: Llibre de Consells (1670-1683), foli 144. També a SEGARRA I MALIA, 1987, p. 172.

35. AHCT: Llibre de Consells (1670-1683), foli 266. També a SEGARRA I MALIA, 1987, p. 172.

36. AHCT: Llibre de Consells (1670-1683), foli 268. També a SEGARRA I MALIA, 1987, p. 172.

37. SEGARRA I MALIA, 1987, p. 173.

38. Serlio recomanava en el Llibre IV del seu tractat arquitectònic la importància de l'heràldica, manifestant (sempre referint-se a l'arquitectura privada): «las armas dan gran ornamento al edificio y demás de esto sen de grande utilidad proque pruevan y señalan en las partes que estan puestas, quien son los señores de los edificios: y perpetuan sus nombres y memorias...» (SERLIO, S.: *Tercero y Quarto Libro de Arquitectura*. Trad. Francisco de Villalpando. Toledo: 1563). Segons LOMBA, 1989, p. 116.

39. ADS: Fons parroquial de Matamargó. *Llibre d'obra*, foli 1.

40. ADS: FN Torà. Gil Gualdo (1663). El santuari està constituït per una antiga hostatgeria —avui en estat de semiruïna— i per una espaiosa església d'una sola nau coberta amb volta de canó, cor elevat als peus i balcons o tribunes que s'obren a banda i banda de la nau. La façana principal i la portada es van acabar a mitjan segle XVIII.

41. PONS I FARRÉ, J.: *Beata Maria Acimontis*. Barcelona: Imprimatur, 1936, p. 56.

42. Cap al 1674 trobem un tal Josep Grau, mestre de cases, que treballa l'obra de l'església del convent de Sant Ramon de Portell (AHCC: Fons comarcal. Obra de Sant Ramon: Llibre de comptes 1673-1683).

43. ADS: Llibre de l'obra de Matamargó, foli 1. L'any 1650 el mestre de cases de Sant Feliu Saserra, Joan Roca —habitant de Sallent— havia contractat l'obra de la parroquial de Matamargó (Solsonès).

44. SEGARRA I MALIA, 1987, p. 171.

45. En els cobraments per les obres del santuari d'Ivorra ja apareix com a mestre de cases de Tàrraga (ADS: Fons Parroquial d'Ivorra. Notarial. Nadal Millàs,

Figura 2.
La casa de la Paeria de Tàrraga.

La Paeria de Tàrraga

Segons les actes dels consells municipals, les obres per a la nova casa de la Paeria començaren l'any 1671; el dia 7 de juliol els paers acordaren demanar al degà llicència per poder-hi treballar i portar pedra els dies de festa³¹. En aquest punt i amb la façana començada, les obres es van haver d'aturar per manca de diners, i es van reprendre l'any següent, amb la continuació de la façana. Aprofitant l'estada de Fra Josep de la Concepció per examinar l'estat de l'església parroquial després de la caiguda del campanar, se li demanà igualment un examen de la casa de la Paeria, per veure si es podia aprofitar quelcom de la construcció antiga que encara restava dempeus, però, després de mirar-la i reconèixer-la, digué que no era possible reparar-la³². D'aquesta manera, el mestre de cases Gaspar Roca, que la tenia a preu fet, hagué d'enderrocar tota l'obra antiga, i en restà únicament la part de façana nova que ja s'havia començat.

Per tal de reedificar tota la casa de bell nou, es decidí ampliar-ne l'espai, per la qual cosa es va haver de comprar part d'una casa contigua, propietat d'un tal Ramon Terés. Segons un informe registrat notarialment l'onze de setembre de 1673 i elaborat pel propi Gaspar Roca, mestre de cases, i un tal Gener, que estava treballant amb ell en unes obres a l'antiga casa Sobies, els mestres de

cases juntament amb els membres del consistori i el propietari Ramon Terés, pagès, examinaren en la casa d'aquest la part que calia prendre per a la reedificació i ampliació de la casa de la Paeria.

Als anomenats «Llibres de Registre», hi trobem diverses notes referents a la construcció de la casa de la Paeria, com per exemple el pagament: «per lo valor de asculpir les armes a mestre Gaspar Roca, 22 lliures»³³, en referència a l'escut de la portada, que data de 1674. Aquest mateix any, s'acorda continuar amb el cobrament del «tall» sobre el blat per tal de poder-lo aplicar a la construcció de la Paeria —es tractava d'una contribució al finançament de les obres, consistent a recaptar una part de la collita—³⁴. La façana s'acabà l'any 1676 i a partir de l'any següent trobem anotacions referents a altres aspectes. Per exemple, els membres del consistori donen permís als mestres de cases per valer-se de les lloses que hi ha vora la muralla del portal de Santa Maria per tal d'acabar d'enllosar l'entrada de la casa de la Paeria³⁵. I l'any 1678 s'anota que «faltan diners pera acabar las casas de la paheria segons se ha trobat y vist ab los comptes en dies passats y closos, com son encara las baranas de la escala, banchs per la present sala del consell y otras cosas molt necessarias, però vejamos de hont se han de trauerer diners»³⁶. Durant els anys següents coneixem molt poques notícies sobre l'edifici, però suposem que l'any 1683 la casa devia estar acabada, ja que es discuteix entre els

paers la necessitat de fer unes obres de reparació a la teulada. A partir d'aquí, únicament es fa referència a detalls com ara la realització d'unes cortines per col·locar davant la imatge del Sant Crist que presidia la Sala de Consells o la conveniència de confeccionar nous barrets de vellut per als paers³⁷.

La casa consistorial de Tàrraga (figura 2) és actualment un edifici entre mitgeres, amb nombroses obertures practicades al llarg del temps i que distorsionen l'hipotètic aspecte de la façana original, que tanmateix conserva alguns dels elements més característics, com ara l'arçat de galeria superior o la porta d'entrada, emmarcada per pilastres i coronada amb un frontó migpartit per l'escut heràldic de la ciutat, sostingut per dos nens o *putti*. No és estrany que els emblemes heràldics de les ciutats incloguin llegendes en les quals es pretengui recollir l'esperit d'allò que havia de representar la institució. D'aquesta manera, l'escut esculpit a l'Ajuntament de Tàrraga inclou la llegenda «Tarrega foelix». Els emblemes heràldics s'equiparen d'aquesta manera als escuts nobiliaris, amb la qual cosa s'anivella el poder municipal al poder senyorial³⁸. Finalment, el fet que la portada de l'ajuntament de Tàrraga no estigui situada simètricament, constituint l'eix central de la façana, devia respondre, en el moment de la seva construcció, a una qüestió funcional de distribució de l'espai a la planta baixa, a la qual s'havia de supeditar la qüestió estètica.

Abans de donar per finalitzat aquest breu recorregut pel procés constructiu de la Paeria targarina al segle XVII, hem de fer esment de la figura del seu constructor i probable tracista, el mestre de cases d'origen bagenc Gaspar Roca. Tot i que ignorem el lloc exacte del seu naixement, sabem que era fill de Joan Roca, mestre de cases de Sant Feliu Saserra, que l'any 1650 trobem contractant l'obra de l'església parroquial de Sant Pere de Matamargó, al Solsonès³⁹. A Gaspar Roca el documentem per primera vegada en comarques ponentines l'any 1663, quan contracta l'obra del santuari de Santa Maria d'Ivorra, conegut popularment com el Sant Dubte⁴⁰. L'any 1666 es fa càrrec de la construcció de la capella de la Verge dels Socors a l'església parroquial d'Agramunt⁴¹, un espai de planta centralitzada i cobert amb cúpula, que havia estat dissenyat per un tal mestre Grau de Guissona⁴² i que és l'únic element, juntament amb la capella del Roser i la sagristia, que altera la planta romànica del temple.

Si considerem el propi Gaspar Roca com a autor del disseny i pensem en els seus orígens familiars a Sant Feliu Saserra⁴³, no podem descartar que la seu de la Cúria i Jurats del Lluçanès, construïda durant el primer terç de segle, hagués pogut influir d'alguna manera en la realització d'un disseny per a la casa comunal de Tàrraga.

Així, la casa consistorial de Tàrraga manté la galeria de solana superior, tot i que existeixen diferències entre les obertures principals: mentre a Sant Feliu Saserra la porta és d'arc de mig punt i amb arçat superior, a Tàrraga és de llinda plana amb frontó triangular partit per les armes de la ciutat, emblema heràldic que a la capital del Lluçanès se situa en un nivell superior, entre la porta i la finestra central.

Mentre Gaspar Roca estava duent a terme les obres de la casa de la Paeria⁴⁴ —suposem que aquest devia ser el principal motiu del seu establiment definitiu en aquesta ciutat⁴⁵—, va rebre l'encàrrec del consistori d'examinar l'estat en què es trobava el campanar de l'església parroquial «que tots veuen que esta molt xafat y escardat y digue estava ab algun perill per fer la fabrica grave y de tant gran pes, y encara que ara de present li apareixia no correr dit eminent perill ab tot seria verferho mirar y ferho reparar»⁴⁶. L'any següent, el mateix consistori demanava novament que el campanar fos examinat, cosa que féu Gaspar Roca juntament amb Josep Morató⁴⁷. Tots dos aconsellaren posar guix i cera a l'estructura per tal d'estudiar-ne la inclinació, alhora que el consell de la vila proposava que s'aprofités l'estada de dos paers a Barcelona per tractar del tema amb el mestre Pere Pau Ferrer, ben conegut per les seves obres al Palau de la Generalitat de Barcelona. Finalment, no va poder evitar-se la caiguda del campanar i, un cop examinat per Fra Josep de la Concepció i determinada la construcció de la nova església, Gaspar Roca fou novament l'encarregat d'enderrocar les restes de l'església vella. Així doncs, Gaspar Roca també intervindrà activament en la construcció de la parroquial targarina projectada per Fra Josep de la Concepció, ja que el trobem documentat en el *Llibre de l'obra* de l'església des de l'any 1672 fins almenys una dècada més tard, figurant com a «mestre major» o «sobrestant» de l'obra⁴⁸. Paral·lelament, l'any 1673 signa amb el bisbe Lluís de Pons un contracte per obrir el braç esquerre del creuer de la catedral de Solsona «amb arc circular i no apuntat» i construir-hi la capella del Santíssim⁴⁹. L'any 1682, suposem que durant un dels viatges que devia realitzar entre Tàrraga i Ivorra, per tal de supervisar la marxa de les obres, rep l'encàrrec de visurar l'obra de la nova església del convent de sant Ramon de Portell, que s'estava construint des de 1674⁵⁰.

Gaspar Roca va morir el dia 12 de febrer de l'any 1687. Segons el llibre d'òbits «no rebé ningun sagrament per haver mort de mort subitanea» i va ser enterrat el dia 13 al campanar de l'església nova de Tàrraga, en la qual feia tants anys que hi treballava⁵¹. Casat amb Maria, sabem que havia tingut almenys tres fills. Segons els llibres de baptismes, el 27 de desembre de 1683 es bateja la seva filla Maria⁵²; el 13 de setembre de 1685, el seu fill

1670-78), mentre que en el contracte de l'any 1663 apareixia com a mestre de cases de Manresa (ADS: FN Torà. Gil Gualdo, 1663).

46. AHCT: Fons Municipal. Consells (1670-1683), foli 58. També a NARVÁEZ, C.: *El tracista Fra Josep de la Concepció i l'arquitectura carmelitana a Catalunya*. Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral inèdita) 2000, p. 174.

47. Les anotacions del llibre de l'obra de l'església no especifiquen si es tractava de Josep Morató, mestre de l'obra del santuari del Miracle, que moriria aquell mateix any, o bé del seu fill, Josep Morató i Pujol.

48. AHCT: *Llibre de l'obra de l'església*, foli 37.

49. ADS: Carpeta d'obres de la Catedral, núm. 23.

50. AHCC: Fons Comarcal. Obra de Sant Ramon: *Llibre de comptes* (1673-1683).

51. APT: *Llibre de òbits* (1642-1730), foli 134.

52. APT: *Llibre de baptismes* (1668-1690), foli 122.

53. APT: Llibre de baptismes (1668-1690), foli 134.

54. APT: Llibre de baptismes (1668-1690), foli 151v^o.

55. AHCC: Fons Municipal. *Llibre de l'obra de la Casa de la Paeria*.

56. LLOBET PORTELLA, J. M.: *Cent episodis de la història de Cervera*. Lleida: Diputació, 1990, p. 149.

57. MARTÍNEZ, D.: «El portal de Mar de la fortalesa de Roses, una obra renaixentista a Catalunya», a *Locus amoenus*, 4. Universitat Autònoma de Barcelona: 1998-1999, p. 155-170.

58. L'any 1694 Joan Francesc Morató i Soler substitueix el seu pare en la direcció de l'obra i l'any 1717-1720 la direcció passa a Josep Morató i Soler (ERRA, M.A.; MIRAMBELL, M.: «Genealogia de la família Morató i inventari arquitectònic», *Ausa* XIII/121. Vic: Patronat d'Estudis, 1988, p. 144).

59. DURAN I SANPERE, A.: *Llibre de Cervera*. Ajuntament de Cervera, 2001, 248 (1^a ed. Barcelona: Curial, 1977). Remet a SARRET ARBÓS: *Història religiosa de Manresa*, vol. IV. Manresa: Sant Josep, 1924, p. 117.

60. DURAN I SANPERE, 2001, p. 249.

61. SEGARRA I MALIA, 1987, p. 172.

62. AHCC: Fons Municipal. *Llibre de l'obra de la Casa de la Paeria*.

63. Hem d'exceptuar, en aquest punt, les capelles dels masos, que normalment són exemptes o immediates a la casa i mantenen una especificitat arquitectònica que les distingeix de l'edifici principal, la qual cosa constitueix un fort element identitari dins el conjunt del mas.

64. El retaule de Sant Andreu és l'únic retaule barroc que es conserva a Santa Maria després de la Guerra Civil.

65. RAZQUIN JENÉ, J.M.: *Gent de la Segarra*. Barcelona: CBS, 1998, p. 209.

66. Razquin Jené (1998, p. 209) diu sense precisar: «fossin escultures o adobs del campanar o de les vidrieres de l'església, portals o finestres de cases».

67. Mestre d'obres barceloní. L'any 1738 construí el campanar de l'església de Sant Fèlix de Sabadell. També va intervenir en les obres del nou convent de Sant Agustí a Barcelona (ARRANZ, M.: *Mestres d'obres i fusters. La construcció a Barcelona en el segle XVIII*. Barcelona: Col·legi d'Arquitectes, 1991, p. 200-202).

Figura 3.
La casa de la Paeria de Cervera amb el campanar de la parroquial de Santa Maria.

Isidre⁵³, i, finalment, el set d'agost de 1687 (sis mesos després de la seva mort), es bateja el seu fill pòstum, Gaspar «fill de Gaspar Roca mestres de cases i de Maria, viuda deifxada»⁵⁴.

La Paeria de Cervera

L'actual casa de la Paeria de Cervera (figura 3) va ser construïda entre 1679 i 1688⁵⁵. La construcció d'una nova casa municipal substituiria l'edifici bastit a finals del segle XVI pel mestre d'obres cerverí Joan Barrufet, segons la traça de Martí Ymor, mestre d'obres procedent de la Bretanya⁵⁶. L'obra resultant és un edifici centrat verticalment per un gran portal amb l'escut heràldic de la ciutat de Cervera i un finestral a la part superior, decorat amb un frontó amb volutes, mentre la part alta de l'edifici presenta una renglera de petites finestres quadrangulars, com a reminiscència de la galeria de solana que sí que hem vist encara a l'Ajuntament de Tàrraga. A banda i banda d'aquest eix vertical, es disposen dos balcons, sostinguts per dos grups de cinc mènsules que han esdevingut la part més representativa de l'edifici. Un dels grups reproduceix personatges típics del mer-

cat que se celebrava en aquella plaça, i l'altre, les actituds pròpies dels cinc sentits corporals —en una clara al·lusió a les virtuts que havia de tenir tot bon governant— (figura 4). A un extrem de l'edifici, s'obria una galeria que posteriorment fou derruïda per construir un nou cos arquitectònic per ampliar la Paeria a finals del segle XVIII, mentre a l'altre extrem s'hi havia bastit l'edifici de la taula de canvi. A la part superior de la nova Paeria, la galeria de solana amb finestres corregudes d'arc de mig punt que trobem a la Paeria de Tàrraga, aquí és substituïda per set obertures quadrangulars, que si bé tenen la mateixa funció, ja estan desproveïdes de la ressonància medieval de les de Tàrraga.

Aquest tipus de portada emmarcada amb aparell encoixinat i dovelles a saltacavall a la llinda, el trobem en exemples ja del segle XVI, com ara el portal de mar de la Ciutadella de Roses, projectada per Giovan Battista Calvi i construïda pel mestre d'obres Bartomeu Sabater⁵⁷, on es posa de manifest, en l'austeritat d'aquest llenguatge clàssic, una certa influència dels encoixinats rústics mantovans. També en tenim exemples molt primerencs del segle XVII, com ara la casa de Cosme Vidal a Alcover, construïda l'any 1618 potser per iniciativa dels germans Anton i Pròsper Company i la traça de la qual s'atribueix a Pere Blai, o bé a la comarca de l'Urgell, la porta de l'hort del convent franciscà de Sant Bartomeu de Bellpuig. I és que si bé aquest tipus de portada és més propi de l'arquitectura civil, també el trobem en alguns exemples d'arquitectura religiosa, com a l'església del santuari del Miracle a Riner (el Solsonès), obra de Josep Morató, que hi estava treballant des de 1652, o a l'església de la Pietat de Vic (1664), obra del seu fill, Josep Morató i Pujol, que en fa el projecte i passa a dirigir les obres de la façana⁵⁸. Finalment, entre altres cases consistorials que presentin un tipus de portada semblant, podem citar l'antiga casa consistorial de Manresa, avui palau de justícia, o l'Ajuntament de Barbastre. Com en el cas de l'Ajuntament de Tàrraga, l'escut de Cervera apareix aquí coronat i sostingut per dos nens o *putti*. Durant i Sanpere diu al respecte: «Essent aquest escut obra del seu temps, trobaríem molts escuts semblants escampats en construccions barroques, però ens sembla haver trobat el model immediat de l'escut de Cervera que descrivim, en l'escut que pocs anys abans, Joan i Francesc Grau havien posat a la portalada de la casa municipal que s'estava construint a la ciutat de Manresa, casa que actualment és residència dels jutjats»⁵⁹.

Per una descripció del cerverí Josep Corts, realitzada vers l'any 1724, sabem que a la part baixa de la nova Paeria cerverina hi havia diverses dependències i les presons, la cort del batlle i l'oficina dels drets de les portes a banda i banda

de l'entrada. El pis principal disposava d'un rebedor o distribuïdor des d'on s'accedia a les escriptories, a la sala del Consell municipal, a la sala dels retrats reials i a la capella⁶⁰. Si bé en el cas de la Paeria de Tàrraga tenim poques referències sobre l'existència d'una capella o oratori —únicament la facultat donada pel papa Innocenci XI per tal de poder dir missa a l'oratori de la Paeria⁶¹—, a Cervera sí que es contempla la seva construcció des de bon començament, si bé avui dia l'espai que ocupava està completament transformat. En la construcció de la capella hi participaren, a més de Francesc Puig com a autor de la traça i director de l'obra —el 28 de gener de 1688 se li paguen trenta-tres lliures del preu fet «per la fàbrica de la capella»—, altres artífexs que apareixen a les anotacions dels comptes de l'obra. Per exemple, el dia 13 de febrer de 1687 es paguen trenta lliures a Josep Cases i Bernat Nuix pel preu fet de la portalada de la capella i el 21 de juliol del mateix any es paguen vint-i-cinc lliures al daurador Josep Puig per haver daurat «lo panell de la teulada y los scuts de la capella y del cap de la scala». Finalment, el mateix Josep Puig cobra vint-i-cinc rals més el dia nou de desembre, per haver daurat la clau de volta de la capella⁶². L'existència d'una capella com a petit espai de pregària i de cerimònia religiosa constitueix un altre punt de contacte amb algunes residències senyorials, que ostentaven el privilegi de tenir capella o oratori particular. En cap dels dos casos, però, l'existència d'aquest espai s'evidenciava a l'exterior⁶³. Perduda la seva funció i transformat el seu interior, l'únic testimoni conservat —avui al Museu Comarcal de Cervera— de la capella de la Paeria són les figures de la Immaculada i Sant Miquel, procedents del retaule que la presidia.

Pel que fa al principal artífex de la casa de la Paeria de Cervera, podem dir que de la mateixa manera que Jaume Padró serà la figura dominant en el panorama artístic cerverí de l'últim terç del segle XVIII, Francesc Puig aconsegueix aquesta funció cent anys abans. Escultor de Cervera, Francesc Puig és l'artista que dominà en el seu temps l'ambient de la vila i, segons Duran i Sanpere, hi introduí el barroquisme. Era fill d'un fuster de Cervera. L'any 1643 era a Solsona, on tenia encàrrec d'un retaule. Informat dels conflictes creats pel retaule major de Santa Maria de Cervera, s'oferí a modificar-lo i donar-li forma de tabernacle. El projecte de moment no reeixí, però Francesc Puig s'apostà definitivament a Cervera. Poc després, l'any 1648, va associar-se amb l'escultor de Concabella Jacint Reguer, amb qui convingué la construcció d'un retaule de Sant Andreu per a la parròquia Santa Maria⁶⁴. També va fer la creu de terme dita dels Aurenets. Segons Razquin⁶⁵, Francesc Puig tingué un paper destacat

Figura 4.
Mènula d'un dels balcons de la casa de la Paeria de Cervera.

en la vida pública de Cervera, fou col·lector dels béns de la comunitat de preveres i apareix documentat en la majoria d'obres que es realitzen a la ciutat en aquell temps⁶⁶.

Exemples del segle XVIII: continuitat o innovació

Un clar exemple de la continuïtat morfològica és l'edifici de la Casa de la Ciutat de Manresa, que passà a substituir en aquesta funció la construïda a finals del segle XVII amb la intervenció de Joan i Francesc Grau, ara seu del Palau de Justícia. El nou ajuntament fou construït entre 1739 i 1777 pel mestre d'obres moianès Jeroni Torrents, segons el projecte del mestre d'obres i arquitecte barceloní Joan Garrido, que havia fet el projecte entre els anys 1735-1736⁶⁷. L'edifici és de planta quadrangular centrada per un pati; consta de planta baixa i dos pisos. La façana principal que s'obre a la plaça va ser restaurada l'any 1990 i és formada per un porxo de cinc arcs —el central de punt rodó i els altres apuntats, com a element encara més arcaïtzant, mentre que el primer pis està definit per cinc balcons que es corresponen amb cinc finestres al segon pis, separat del primer per una cornisa. Entre el balcó central i el segon pis destaca l'escut de la ciutat, obrat originàriament en alabastre per l'escultor Jacint Miquel Sorts l'any 1763 i substituït posteriorment per una còpia feta en pedra. Però vegem més exemples d'aquesta actitud continuïsta de l'arquitectura del segle XVIII a la zona que tractem.

Figura 5.
Casa de la Paeria de Cervera. Ampliació del segle XVIII.

68. DURAN I SANPERE 2001, p. 251.

69. Segons DURAN I SANPERE (2001, p. 251-252), en un acord municipal de l'any 1577 es parla d'arreglar la plaça de davant de la presó i de l'església de Santa Maria.

70. DURAN I SANPERE, 2001, p. 253.

71. Segons Duran i Sanpere, un primer projecte consistia a edificar les noves presons al costat de la casa de l'Ajuntament, aprofitant el desnivell que hi havia entre la plaça Major i l'antiga plaça de la Sebelleria. Aquest pla permetia que la nova construcció no arribés a l'alçada de la galeria encarada a sol ixent que hi havia a la casa municipal (DURAN I SANPERE, 2001, p. 252).

72. AHCC, Fons Municipal. Llibres d'actes i negocis 1785-1788, foli 95.

73. MARTINELL, C.: *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, vol. II. Barcelona: 1959, p. 38.

L'ampliació de la Paeria de Cervera amb la construcció de les noves presons: una intervenció respectuosa

Malgrat que la casa de la Paeria s'havia fet nova, com hem vist, durant l'últim quart del segle XVII, cent anys després ja necessitava reformes importants. Al llarg del segle XVIII, Cervera havia passat de vila a ciutat i disposava de l'única universitat del Principat. Una carta del fiscal del Crim, de l'any 1779, ja assenyalava la necessitat de construir unes noves presons que fossin més grans, més segures i clements⁶⁸. Tradicionalment, les presons i la casa de la vila anaven unides, ja que els paers tenien jurisdicció civil i criminal. Segons Duran i Sanpere, no sembla que a la Paeria de Cervera hi hagués cap lloc construït a propòsit i només hi ha indicis d'haver ocupat la part baixa de l'edifici de la Taula de Canvi, adossat a l'Ajuntament⁶⁹. Amb la intervenció del corregidor, el primitiu projecte de construir només unes noves presons es convertí en l'edifi-

cació d'un cos arquitectònic de gran envergadura que amplià notablement l'edifici de l'Ajuntament pel costat de sol ixent, alhora que respectava totalment l'estil i les línies de la construcció del segle XVII.

La traça de l'obra va anar a càrrec de l'escultor d'origen manresà Jaume Padró⁷⁰, que cobrà cinc lliures, dotze sous i sis diners, mentre que l'execució del projecte es va adjudicar al mestre de cases cerverí Marc Gaudier per cinc-centes lliures. Per poder dur a terme l'obra, s'ensorraren algunes cases de la plaça de la Sebelleria, es modificà l'accés a aquest espai urbà i es va desfer la galeria que s'havia construït cent anys abans a l'extrem de la Paeria⁷¹. En el contracte de l'obra s'especifica que les figures de les mènsules que han de sostenir les llosanes dels balcons han de ser semblants a les dels altres dos balcons, però sense que n'hi pugui haver dues d'iguals, i s'hi posa la condició que s'han de presentar els dibuixos de les figures abans de procedir a llur execució⁷².

El resultat (figura 5) no difereix en qualitat de l'edifici construït per Francesc Puig: la part nova presenta un portal exactament igual que l'anterior, amb l'escut de la ciutat a la part superior i amb el gran finestral amb frontó partit per volutes. També hi ha un balcó idèntic als altres dos, igualment amb cinc mènsules, que aquí hem de creure que representen personatges al·lusius al món de les presons i la justícia. Finalment, una porta secundària amb la data de 1786, les finestres de la part superior i les cornises i el ràfec completen la unitat del conjunt i la perfecta inserció amb la construcció de finals del sis-cents. Tot i així, val a dir que aquesta solució no fou del gust de Cèsar Martinell, qui considera que «tot el que l'edifici guanyà en dimensions amb l'ampliació, ho perdé en elegància, ja que la primitiva construcció amb un sol eix de simetria i composició encertada mostrava un conjunt de ritme graciós que avui li manca»⁷³.

En definitiva, però, el resultat de la intervenció van ser uns nous espais que no solament permeteren tenir unes presons àmplies i ventilades a la part inferior de l'edifici, sinó també disposar a la part superior d'espaioses sales que contribuïssin a facilitar la gestió del govern municipal a les autoritats cerverines de finals del segle XVIII. D'aquesta manera, Jaume Padró també va tenir cura de l'ornamentació de la sala dels consells el 1796, el projecte de la qual va consistir a traçar l'obra, dibuixar el perfil de les obertures i treballar les cornises, tot per un import de dinou lliures i dotze sous⁷⁴.

Jaume Padró també treballà per a l'Ajuntament realitzant obres d'arquitectura o d'art efímer. Així, l'any 1788 se li paguen 11 lliures per haver fet l'arquitectura fingida amb la qual es decorà la façana de l'Ajuntament per a la procla-

mació del rei Carles IV. De la mateixa manera, el 24 de setembre de l'any 1803, Jaume Padró cobra 33 lliures i 13 sous en concepte de

los jornales empleados en componer el aparato del frontispicio de las casas consistoriales de la ciudad de Cervera, esto es dirigir la obra, haser un nuevo disenyo para la adición del aparato y demás conveniente que se ha ofrecido para la perfección del mismo.

Aquesta obra es correspon amb l'arquitectura efímera realitzada per la visita reial de Carles IV i la seva esposa, Mª Lluïsa de Parma, el mes de setembre de 1802⁷⁵.

L'Ajuntament d'Agramunt: pervivència de formes i models anteriors

La casa de la vila d'Agramunt (figura 6) ha estat relacionada, tant per la seva proximitat geogràfica com formal, amb la de Cervera. D'aquesta manera, Cèsar Martinell considerava que totes dues obres podien haver estat realitzades per un mateix artífex⁷⁶. El cas és, però, que entre elles hi ha gairebé cent anys de diferència cronològica —en tot cas, la casa consistorial d'Agramunt esdevindria contemporània de l'ampliació de la Paeria cerverina, duta a terme el 1786—. Però si hem dit que aquesta ampliació, projectada per Jaume Padró, pretenia integrar-se de forma fidel a la reeixida construcció anterior, l'obra nova de l'Ajuntament d'Agramunt esdevé un exemple absolutament retardatari, si bé molt acurat en la seva execució. L'ajuntament d'Agramunt presenta característiques més arcaiques que el de Cervera, com ara la galeria de solana a la part superior, realitzada aquí a base de la successió d'arquets de mig punt que trobàvem, per exemple, a l'hospital i Ajuntament de Torà, de finals del segle XVI, i en múltiples residències particulars d'aquesta època i del segle XVII.

La presència del porxo o llotja inferior fa que a Agramunt la porta d'accés a l'edifici passi a un segon pla i, en canvi, la monumentalitat es concentra en la balconada central del pis principal, que adopta el mateix tipus de decoració encoixinada amb dovelles a saltacavall que trobàvem a la portada de la casa municipal de Cervera, i que constitueix el detall principal que devia provocar la confusió de Martinell, en afirmar que l'artífex de Cervera i d'Agramunt eren el mateix. En aquest últim exemple, l'escut de la vila se situa no damunt la porta, sinó damunt la finestra principal, que es converteix en el punt de referència a partir del qual s'organitza la resta de la façana. De tota manera, si bé Martinell anava errat en les seves atribucions, sí que assevera que, en tot cas,

Figura 6.
Casa de la vila d'Agramunt.

la casa consistorial d'Agramunt seria posterior a la de Cervera, ja que «alguns elements s'hi troben resolts amb major depuració»⁷⁷, com és el cas de les cantoneres o angles de l'edifici, que a Agramunt apareixen treballades amb carreus encoixinats, decorats amb alternança de rectangles i rombes.

A la llinda de la porta principal hi ha la data de 1761 i sabem que l'any següent, concretament el 15 de novembre de 1762, els regidors de la vila, per atendre les despeses ocasionades per la construcció de l'edifici, vengueren al pagès Jaume Viladàs un pati per fer una casa segregat dels comuns de la vila sota el castell⁷⁸. El mateix 1762, el ferrer de Santa Coloma de Queralt Magí Magre contracta la realització dels balcons i balustrada de l'escala principal de la casa «que lo Magnífich Ajuntament està construhint en la referida vila», la qual cosa ratifica una vegada més la datació de l'obra de la casa dins la divuitena centúria⁷⁹.

Ara bé, si ens preguntem per l'origen no només de la pervivència d'unes mateixes formes, sinó per

74. DURAN SANPERE, 2001, p. 251-254.

75. AHCC, Fons Municipal. *Passada del Rey a Cervera* (1802), foli 43.

76. MARTINELL, 1959, vol. II, p. 38-39.

77. MARTINELL, 1959, vol. II, 39.

78. PONS I SERRA, L.: *Notícia d'Agramunt*. Lleida: Diputació, 1990, p. 94

79. Cal assenyalar, però, que l'escut de pedra que presideix la façana duu la data de 1703, la qual cosa fa suposar que és procedent d'una construcció anterior.

Figura 7.
Casa de la vila d'Almenar.

80. AHCB: FN Agramunt. Antoni Sevina (1761), foli 99r.

81. AHCB: FN Agramunt. Antoni Sevina (1761).

82. ARRANZ, 1991, p. 387.

83. AHCC: Fons Dalmases. Hospital de Castelltort. L'any 1756 s'adjudica les obres del pont de Jorba per dues-mil sis-centes quaranta lliures. Actuen com a fiadors Francesc i Tomàs Gaudier i Josep Pomés (AHCC: FN Cervera. Tomàs Balius, 1756) i sabem que en aquell temps tenia al seu càrrec la construcció de la parroquial de Copons.

84. AHCC: FN Cervera. Ramon Teixidor (1757).

la causa de la semblança de la casa consistorial agramuntina amb la de Cervera, podem atrevir-nos a oferir una resposta tot formulant una hipòtesi sobre la seva autoria. L'any 1761 —un any abans del contracte per fer els balcons de l'Ajuntament—, el mestre d'obres cerverí Josep Reyts havia contractat l'obra del col·legi de Sant Bonaventura d'Agramunt, que és sisenada per Francisco Nuet⁸⁰. El mes d'abril d'aquest mateix any, Josep Reyts també apareix com a contractista principal de les obres a la casa del noble Manuel de Siscar i Fivaller, juntament amb els també mestres de cases cerverins Francesc, Pau i Tomàs Gaudier i Fracesc i Jaume Orovig⁸¹.

El mestre d'obres Josep Reyts, el contractista principal, era fill d'Anton Reyts, un dels membres més influents de la confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona, del qual fou prohom en cap⁸². La gran influència del pare i les bones relacions amb l'Administració portaren Josep Reyts, nascut l'any 1704, a executar moltes obres públiques i suposem que arriba a Cervera amb motiu de la construcció de la Universitat. L'any 1733 contracta les obres de l'Hospital de Castelltort de Cervera, juntament amb Agustí Biscarri i a la llarga hi agafa residència⁸³. L'any 1757, Esteve Subiràs li subcontracta la continuació de les obres de la Universitat, juntament amb el mestre de cases cerverí Francesc Romeu⁸⁴.

Pel que fa a l'autoria de la casa consistorial d'Agramunt, podria, doncs, Josep Reyts haver-ne

estat l'autor, si més no de la traça, inspirant-se en la casa de la Paeria de Cervera? D'altra banda, cal tenir en compte que Marc Gaudier —un dels mestres de cases amb qui forma companyia per a la construcció de la casa de Manuel de Siscar— seria l'encarregat de la materialització del projecte de Jaume Padró per a l'ampliació de la casa de la Paeria de Cervera. D'aquesta manera, podem considerar que la presència a Agramunt de mestres d'obres cerverins tindria molt a veure amb la forma que prengué la nova casa consistorial. Finalment, respecte a la contracta dels balcons i la barana de l'escala del nou ajuntament, cal assenyalar que en el document s'especifica que les balustres de la barana de l'escala han de ser «de la mateixa forma que estan los balustres del balcó de la casa de Dn. Manuel de Siscar esto es en quant a la doblaria y figura», de manera que podria tractar-se d'una indicació per imitar una obra feta pels mateixos empresaris.

En definitiva, i a part de les semblances que l'acosten a la Paeria de Cervera, la casa consistorial d'Agramunt, malgrat que es tracta d'una de les obres més retardatàries de les que tractem (de l'últim terç del segle XVIII), esdevé al mateix temps la més arcaïtzant i la més propera als exemples més prototípics i monumentals de les cases consistorials dels segles XVI i XVII. Així doncs, pel que fa al tractament exterior de la façana, l'únic que diferencia la casa consistorial d'Agramunt de les d'Arnes, Alcover o Horta de Sant Joan, així com les de la zona aragonesa, estudiades per Lomba, és l'absència de frontons i decoració motllurada a les finestres de la planta noble. Únicament té decorat el balcó central amb dovelles encoixinades que suporten l'escut heràldic.

L'Ajuntament d'Almenar: una renovació epidèrmica

Desconeixem la data exacta de la seva construcció, així com el seu artífex, tot i que podem situar-lo dins l'últim terç del segle XVIII, com a edifici coetani a l'ampliació de la veïna església parroquial i campanar. L'Ajuntament d'Almenar (figura 7) presenta una porxada inferior, com el d'Agramunt, si bé aquí els arcs són peraltats. La part de la llotja o porxo és de pedra picada, mentre la resta de l'edifici està arrebossat i organitzat verticalment mitjançant pilastres. En aquests dos últims aspectes, doncs, rau la principal diferència respecte de les cases consistorials que hem tractat anteriorment, on la pedra picada i buixardada era la constant en totes les façanes. L'arrebossat amb argamassa de calç, que és un recurs que esdevé molt comú en l'arquitectura setcentista, tant pel que fa a edificis privats —residències senyorials— com públics —esglésies—, constitueix una solució més econòmica i que afavoreix la plasticitat de les pilastres de pedra picada que

divideixen la façana i que ressalten en contrast amb l'encalat de la superfície dels murs.

Per la seva ubicació dins el casc urbà, la casa consistorial d'Almenar està molt relacionada amb l'església parroquial, a la qual mira de front, de manera que la plaça Major queda entremig, delimitada pels dos edificis. Si la cronologia aproximada per a la construcció de l'actual Ajuntament la situem a l'últim terç del segle XVIII, trobem que durant aquests mateixos anys també s'efectuaven obres importants a l'església, com eren la construcció d'un nou cimbori i, sobretot, un imponent campanar. El contractista de l'obra era el mestre de cases lleidatà Francesc Melet, que contractà la construcció del campanar l'any 1771⁸⁵. Les obres van ser visurades el mateix any pels mestres de cases Remigio Burria i Josep Codolosa⁸⁶. Comparar el campanar amb l'edifici de l'Ajuntament per determinar la possibilitat que tots dos fossin obra de Melet és una proposta un xic arriscada, sobretot si tenim en compte que Francesc Melet presentà un projecte per a la construcció de la catedral nova de Lleida que destaca pel seu barroquisme decorativista, que, segons Frederic Vilà, «resulta una solució pintoresca —una mica exòtica en la seva raresa i de difícil execució— molt representativa de la sensibilitat plasticista local⁸⁷. Aquest decorativisme d'influència rococó no és tan evident, ni de bon tros, al campanar d'Almenar, que, tot i així —per la seva esveltesa i monumentalitat—, contrasta enormement amb l'austeritat de la casa consistorial. Amb tot, sempre hem de tenir en compte que estem parlant de dues tipologies arquitectòniques molt diferents, per la qual cosa no serà gaire agosarat suposar que s'hagués aprofitat la presència d'un mestre de cases d'un cert renom —Martinell el situa posteriorment, l'any 1775, com a mestre de la catedral de Tortosa, on dirigia les obres de la sagristia major⁸⁸—, per tal d'executar les dues obres més importants que necessitava la vila en aquell moment.

Les cases senyorials: una evolució paral·lela?

Malgrat que estem parlant de tipologies diferents, interessa comentar breument quina ha estat l'evolució paral·lela de les cases senyorials, ni que sigui pel sol fet que algunes han passat a ser les seues actuals de diversos ajuntaments. Aquests, per simples motius funcionals o per la voluntat de recuperar un cert sentiment magnànim de poder comunal, han estat proclius a intal·lar-se en antics palaus, un cop aquests han perdut aquests el seu esplendor i el seu significat. Exemples d'aquest procediment són els casos de Belianes, on l'Ajuntament s'instal·là a l'antic palau Navès, o bé Tornabous i Linyola.

D'aquesta manera, la transformació de cases senyorials en seus de l'ajuntament és un fet majoritàriament recent, del segle XX en la majoria dels casos. En documentem, però, algun exemple reculat, com ara a Solsona i a Vilanova de Bellpuig, tots dos casos de l'últim terç del segle XVII. A Solsona, l'actual casa de l'Ajuntament havia estat construïda a començaments del segle XVI pel mercader Pere Puigdepons, que ben aviat la vengué al també mercader Joan Colomé, pare de Pere Màrtir Colomé, fundador de l'hospital. La casa va passar al marmessor d'aquest, Cristòfor Puigredon i la va heretar el seu fill, Josep Puigredon, els béns del qual foren subhastats. D'aquesta manera, l'ajuntament de Solsona va comprar la casa en pública subhasta l'any 1677⁸⁹. D'altra banda, a Vilanova de Bellpuig, el duc de Sessa era el propietari d'una casa habitada per la família Palau, que segons Esteve Mestre abandonà la casa durant l'últim terç del segle XVII. Fou llavors quan el batlle i els paers de la vila sol·licitaren la casa al duc de Sessa i van obtenir una resposta favorable. Aquest el 28 de març de 1691 donava poders a Joan Baptista Tàpies, el seu procurador, per tal que establís enfitèuticament en aquella casa el batlle, els jurats i els paers⁹⁰.

Durant els primers segles moderns, podem constatar un clar paral·lelisme entre l'arquitectura civil de caràcter públic i les residències privades —sobretot a nivell exterior—, mentre que a partir del segle XVIII les dues tipologies es diferenciaren de forma més acusada, ja que les cases consistorials es mantindran més ancorades en models anteriors, mentre que les cases senyorials evolucionaran per altres camins, fet que provocarà una diferenciació més gran entre arquitectura pública i arquitectura privada, malgrat que totes dues continuïn essent d'alguna manera «arquitectura de representació»⁹¹.

És poc habitual trobar documents contractuals de cases particulars, però sí que tenim la contracta de l'obra de la casa que el noble Manuel de Siscar i Fivaller tenia a Agramunt, al carrer de Sant Joan⁹². No es tractava ben bé d'una obra de nova planta, sinó d'una remodelació total de la casa vella, que s'havia d'anar tirant a terra a mesura que se n'anava construint la part nova. Alguns dels canvis que contempla el nou contracte és la distribució interior de la casa i les dimensions de les estances

[...] la sala de ponent tindrà trenta sis palms de llarg y los trenta sinch que queden se'n donarà divuit al menjador dels senyors y los disset restants fins al solà a la part de ponent serà lo menjador dels mosso. Item la capella⁹³ que era contigua a la part de ponent se retirará a sol ixent vint palms, y altres vint més en sol ixent seran cel obert per correspondència de ayre a las botigas y estables, y los onse palms que quedan fins al saló del quarto dels senyors serà eixida o terradet de diversió. Item lo quarto de la part de ponent

85. AHCB: FN Almenar. Magí Güell i Cellés (1771), foli 80.

86. AHCB: FN Almenar. Magí Güell i Cellés (1771), foli 179.

87. VILÀ, F.: *La catedral de Lleida*. Lleida: Pagès Editors, 1991, p. 43-44. La seva proposta consisteix en un temple de tres naus desiguals, amb els suports formats per columnes quàdruples i per arcs de mig punt gairebé de ferradura. En destaca la façana, amb un monumental i recarregat tester, de clara influència rococó, flanquejada per dues torres coronades per cúpules lobulades.

88. MARTINELL, C.: «Barroc Acadèmic (1731-1810)», a *Arquitectura i Escultura Barroques a Catalunya*, vol. III. Barcelona: Alpha, 1963, p. 106.

89. LLORENS, A.: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. II. Lleida: Virgili & Pagès, 1986, p. 108-110.

90. MESTRE, E.: *Història de Vilanova de Bellpuig*. Lleida: Virgili & Pagès, 1989, p. 78.

91. Arribat el segle XVIII, es generalitzen les cases senyorials situades als nuclis urbans, siguin d'antics senyors —amb algun grau de noblesa—, grans propietaris i terratinents o comerciants enriquits, de manera que les cases que es construïren aquests rivalitzaran directament amb els primers. A la zona que tractem no podem obviar la influència notable d'un edifici com la Universitat de Cervera, ja que les cases del carrer Major d'aquesta ciutat en beuen especialment. De la mateixa manera que la inèrcia havia estat llarga pel que fa als edificis del segle XVI i XVII, la formulació que a la zona que tractem considerem influència de la Universitat es mantindrà amb la mateixa continuïtat fins ben entrat el segle XIX, amb la urbanització de la plaça del Mercadal a Agramunt. En aquestes cases, l'arrebossat de la façana es generalitza, la qual cosa dona peu a la realització d'esgrafiats en alguns casos, i la galeria de solana és substituïda per ulls de bou a la part superior, o per finestres rectangulars que s'obren de forma més espaiada.

92. AHCB: FN Agramunt. Antoni Sevina (1761).

93. Com en les cases consistorials, també es pot donar l'existència de capelles particulars o oratoris a les residències particulars urbanes que coincideixen en el fet de la nul·la traducció exterior d'aquests espais —exceptuant quan es tracta de les capelles amb caràcter més independent que trobem als masos—. D'aquesta manera, una de les poques excepcions, si més no a la zona que tractem, la constitueix la presència d'un petit ull per encabir una campana que s'obre a la part superior de la façana de cal Segarreta, a la població d'Ivars d'Urgell.

94. NAVASCUÉS, P.: «Arquitectura catalana entre el 1808 i el 1888», a *Urbanisme, arquitectura civil i industrial* (Art de Catalunya). Barcelona: L'Isard, 1998, p. 264-65.

95. La Paeria de Lleida també es va ampliar durant els anys 1867-1868, amb l'addició d'una façana, avui gairebé imperceptible, obra d'Agapit Lamarca (NAVASCUÉS, 1998, p. 265).

96. El *Rundbogenstil* —que podem entendre com a neoromànic—, popularitzat a Munich vers el 1830 i estès també a Anglaterra i als Estats Units, va ser difós a Catalunya pels professors de l'Escuela de Maestros de Obras, basat en la utilització reiterada de la finestra o obertura en arc de mig punt, acompanyat d'una fina motllura que remarca la volta de l'arc.

97. Un altre edifici contemporani a la Universitat i en certa manera deutor d'aquesta és l'anomenat Real Colegio Tarrasense (avui seu de l'Escola Pia de Terrassa), construït l'any 1864 segons el projecte de Francesc Daniel Molina (1812-1867). Cal assenyalar que Molina havia estat, juntament amb el propi Rogent, deixeble de Josep Casademont, que havia estat un dels màxims exposants a Catalunya del medievalisme arquitectònic.

98. Al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya es conserven uns plànols d'Elies Rogent fets en tinta sobre paper a escala 1:100 (54 x 47) sobre *Proyecto de unas casas consistoriales para el pueblo de Sanahuja*, on destaquen les obertures d'arc de mig punt i l'encoixinat rústic de la part inferior de la façana, de manera que tot l'edifici constitueix una evocació dels palaus florentins del Renaixement.

99. AA.DD.: «Les Garrigues. El Pla d'Urgell», a *Inventari del Patrimoni arquitectònic de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1999, p. 60.

100. A l'Arxiu Històric Provincial de Lleida (AHL) trobem el fons de Regiones Devastadas, on es conserva tota la documentació acreditativa d'aquests nous edificis, com ara memòries, projectes, plànols o pressupostos.

Figura 8.
Edifici de l'Ajuntament de Vilanova de la Barca, construït l'any 1941.

y lo que ocupava la capella en son indret, serà un solar o terrat y a la paret forana se faran vuit caixons per posar terra y fer-hi algunes flors.

Pel que fa a l'aspecte extern de la casa, es remarcava que les obertures havien de ser totes de pedra picada, així com «lo arch de la cotxera y los dos archs interiors del pórtico o perxe» i l'escala principal. L'empresari de l'obra havia de donar «las plantillas per la curvatura de la escala al picador de ellas». Finalment, «se adverteix que encara que al plan de la fatxada hi ha quatre portals de balcó, no ni deu haver sino tres, los dos que ocupen lo balcó gran, al thenor que està lo balcó vell, y en lo estrado de la part de la plassa lo altre portal, y aixís mateix los balcones del segon piso dehuen correspondrer per igual». Tota la casa s'havia de fer en un termini de dos anys pel preu fet de mil cinc-cents lliures.

Epíleg

Superada l'època moderna, les cases consistorials que es construïran al llarg del segle XIX, sobretot durant l'època isabelina, faran un gir cap a l'aprofundiment en la decoració classicista —preferència per la utilització de columnes jòniques, figures al·legòriques...— com a element imprescindible per tal de potenciar la monumentalitat dels edificis. Aquests exemples van des de la façana de Josep Mas i Vila per a l'Ajuntament de Barcelona (1830), fins a la de l'Ajuntament de Tarragona (1861-1865), de Joan Barba i Francesc Rossell, passant per l'exuberància de l'Ajuntament del Masnou (1845), obra de Miquel Garriga i Roca⁹⁴.

Si girem la mirada cap a les comarques ponentines⁹⁵ durant la segona meitat del segle XIX, única-

ment en destaquem la façana posterior de la Paeria de Lleida (1867-1868), obra d'Agapit Lamarca, l'Ajuntament de Bellpuig (1884), com a exemple aïllat de *Rundbogenstil*⁹⁶, deutor d'edificis com ara la Universitat de Barcelona (1860-1871), obra d'Elies Rogent, que va aplicar el mateix tipus d'arcs rodons als projectes per als ajuntaments de Sarrià i Sant Cugat del Vallès —aquest darrer literalment copiat a Badalona (1877)⁹⁷—. Val a dir que el mateix Rogent va realitzar un projecte per a la nova casa consistorial de Sanahuja (la Segarra), que finalment no es va materialitzar⁹⁸. Arribat el segle XX, destaca com un dels exemples més interessants d'arquitectura modernista a les comarques de Ponent, l'Ajuntament de Cervià de les Garrigues (1912), obra de Francesc de Paula Morera i Gatell⁹⁹.

Durant els anys quaranta, en plena postguerra i dins el programa de reconstrucció impulsat per l'organisme oficial de l'institut de Regiones Devastadas¹⁰⁰ a les terres de Lleida, els arquitectes provincials no crearen un model nou d'edifici ni prengueren com a model els exemples més propers en el temps —els escassos exemples de finals del segle XIX que hem citat, o els encara més escassos exemples modernistes i de començaments del segle XX—, sinó que en la voluntat manifesta de dotar de noblesa i sentit magnànim els edificis, executaren projectes que manllevaven elements propis de les cases consistorials d'època moderna que hem tractat, com és el cas del nou Ajuntament de Vilanova de la Barca (1941) (figura 8), amb la incorporació de la porxada inferior i la galeria de solana a la part superior, elements que també recuperarà l'ajuntament de Mollerussa, edifici de Manuel Cases Lamolla (1957-1960). Recuperació d'una tipologia amb tot el seu component simbòlic i funcional o mera reproducció d'un model recurrent?

APÈNDIX DOCUMENTAL

1689

Memorial del que falta fer a la casa

de la Paeria de Cervera

AHCC: Fons Municipal. Obra de la Paeria.

Memorial del que falte fer a la obra de la casa de la vila tant de part de fora com de dins, tant de pedra com de guix, fusta y ferro, y lo demás se haurà de menester per donar remato a dita obra, seguint la disposició de Francisco Puig scultor:

Primo se ha de acabar lo enfront de pedra picada, creant de les finestres en amunt un bordó de dos palms de alsada.

Item una frisa del orde rústich de dos palms y mitg de alsada, rodant tota la obra de pedra picada.

Item la cornisa conforme un motllo tinch fet pera rodar tota la obra de fora.

Item aige de fer una guia de pedra picada de la grandària requerida ab un colador de aram.

Item la teulada se ha de fer a vessants en fustada doble, tota de llata y per tot ahont requerirà les canals de pedra picada.

Item tres panells, un de maior ab un globo de aram dorat de or de cisa ab son panell, stralla y bandera, altres dos globos més petits per als dos altres panells ab llansa y bandera.

Lo paviment de la entrada de dita casa.

Primo dit paviment aige de star enllosat de pedra picada circuit ab un pedrís ab un collarino també de pedra picada.

Item la grau se ha de fer de pedra picada y també una columna salomònica y pedestal per a rebre uns archs també de pedra picada per lo carregament del saguàn.

Item se han de fer sis portaladas totas de pedra picada ab sas motlluras que ditas seran per a donar rahó al quarto nou y vell.

Item lo saguàn se ha de formar de un quadrat y partit per otxavat y redoblat per un avat ab una mitja taronja, requerint quatre minyons o nimfes per a rebrer lo bionbo del saguàn tot de guix.

Item lo primer trevol aige de ser tot bell y nou, enrajolat de rajola de palm en quadro.

Item la capella se ha de mudar ab dos portalades de pedra picada, les quals són compreses ab les sis dalt mencionades, pera que se pugue oir missa de la sala del secret tot lo consell.

Item que al primer trevol aigen de correspondre sis finestres y al saguàn totes de pedra picada.

Item tots los trevols se faran nous del corto nou aigen de ser a la gironesa.

Item se aigen de redresar y desfer totes les parets seran convenients.

Item tota aquella quadra, recibidó, racional, scrivania, capella, tot se aige de emblanquinar de guix de Sarra.

Item aige de fer la casa dalt del segon trevol conforme requirirà emblanquinada de guix de la terra.

Item la porta maior se ha de fer de pi melis dorada de un vernís de color ab sos claus de punta de diamant ben fets ab son scudet cada un de bronzo o de llautó segons lo que requerirà, ab ses manilles de bronzo, una de major y dos per les portelletes ab sos panys y claus, baldes y golfos recios y ben fets que aigen

de pendrer tota la amplaria de la porta.

Item altra porta per la instancia de la cort del batlle y dita emblanquinada y acentos de banchs per dita Cort.

Item a tots los portals del primer trevol y finestres tant de dins com de fora aigen de ser fetes portas y bastimentas, tot a la francesa com se use.

Item que a les quatre portalades dels balcons y finestra major aige de fer vidrieres als finestrans blanques ab una tarja de color al mig de cada una.

Item a la casa se ha de fer per lo veguer se aige de fer portes, finestres, bastiments y armaris, tot a la catalana ab golfos y frontises ab sos panys y claus.

Item se aigen de fer dos balcons de ferro ben fets ab dues balustres cada un de bronze, ço és un a cada cantó y altre al mig ab dos pams a quiscun per remats.

Item se ha de fer la barana per la grau de ferro ben feta conforme los balcons ab dos pams de bronze.

Item se ha de fer una reixa de ferro per la finestra per part de dins del saguàn que dita serà al aposento del racional.

Item altra reixa part de fora conforme estan deixats los forats.

Item se ha de fer a la pescateria una porta reixada ab son pany y clau.

Item se ha de tornar lo caragol per a pujar a la casa del campaner.

Item se ha de fer una mina per agregar l'aigua de les dos cisternes ab una.

Item se han de fer quatre gàrgoles de scultura tot lo demunt dit y necessari per a donar lo remato a dita obra.

1776

Contracte de les obres que s'han de fer a la Casa del Comú de Tàrraga

AHCC: FN Tàrraga. Joan Àngel López Jover (1776), folis 227vº-230vº.

En nom de Deu Señor nostre sapian tots que los magnífichs licenciado Dn. Francisco Anton Muñoz Tinent de Corregidor de la present vila de Tàrraga y son districte y per la S.C. y Real Magestat del Rey Nostre Senyor, Déu lo guarde; Anton Pla Regidor de orde tercer del comú de dita vila, Joseph Soler i Gassol altre dels diputats per los particulars de ellas, Jaume Castelló síndich procurador y Ramon Borràs y Borràs síndich personer de dit comú y en dits respectius noms, representant la junta de propis y arbitris de ell com a major part dels vocals en ella: De son grat y certa sciència en lo dit nom, donan y concedeixen a Ramon Ballester mestre de cases de dita vila de Tàrraga com a millor postor en lo públich encant, mediant lo corredor públich y jurat de dita vila, y la tabba baix insertada, a estas cosas present y baix acceptant, y als seus y a qui voldrà, lo fer y fabricar las obras y reparos en las casas del comú y en los corralos del bestiar de dita vila que se expressan en dita tabba, la qual és del thenor següent: = Qui vulla entendre en fabricar las obras baix expressadas en la Casa del Comú de la

present vila de Tàrrega, sàpia se donaran a fer al que per menos preu oferirà ferlas ab los pactes següents: = Primo sapia lo impressari que ha de desfer la bòveda y teulada que son sobre la sala anomenada del Consell, y fer lo trebo igual al que se troba en la principal de dita casa ab bonas bigas o filas trentasinas, fent las postadas de la amplària de dos pams de gruix y teulissos ab lo gruix corresponent y allisat per desobre y sota y fer un cielo raso ab llistons de posts y en bona forma, com se acostuma y desde la cornisa que se troba en dita sala fins al sostre o cielo raso deurà dissimular-se fent com una volta de cotxe o com millor aparega: Y sobre dit trevol tornar a fer la teulada posant bona fusta per la seguretat seguint lo vessant que donia tot al pati de casa Magí Roca, alçant la paret del costat en tot lo que haja menester, fent eixir un palm y mitg en fora las llatas y posar-hi una canal de llauna ab dos brochs, com se troba en altrás casa; y blanquejant la dita sala y també la principal ab guix blanch y en esta desfer lo terraguixat que està tacat per a que ab lo enguixat no se veja taca alguna. = Item en dita sala del Consell en lo puesto se senyalarà dega fer dos finestras de pedra picada de ample de llum tres palms, fent bonas esqueixadas per la part de dins y alçada sis palms ab reixas de ferro corresponents ab vidrieras y sos guarniments, ab dos portas en cada finestra ab sas frontissas y llevas sens finestrons. = Item lo banch o escon del mig se ha de baixar al igual dels costats remendant los que ho necessitan y fent novás las portas de dita sala del Consell guarnidas ab faixas y plafons, servint los golfos que s'hi troban y fent nous lo pany y clau. = Item que tota la desferra deurà quedar per la vila, menos la fusta que sia bona per la teulada, la qual deurà fer-se de llatas y no de canyas [...].

1785

Contracte per a l'engrandiment de la casa de la Paeria amb la construcció de les noves presons

Sie manifest y notori que los Iltres. Srs. Dn Anton Castells y Joan Fracisco Ramon regidors perpetuos de la present ciutat de Cervera com a comissionats per las infraescritas y altrás cosas eo per a firmar los actes pertanyents al Comú de dita ciutat elegits y deputats per los Iltres. Ajuntaments y Junta que se celebraren en deguda y estilada forma lo un als set de desembre de mil set cents setanta y quatre, y lo altre al vint y quatre de abril de mil set cents setanta nou en dit nom: De son grat y certa ciència donan y concedeixen las obras que dehuen ferse en lo frontis de las novás presons que se entan fabricant en la plassa major de la present ciutat de Cervera, que concisteixen en fer sinch bastaixos o figuras sota del balcó, las llosanas de dit balcó, las brancaladas y enclavias dels dos portals y demés que avall se expressarà y a thenor de la tabba que avall se incertarà a March Gaudier, mestre de cases de dita ciutat de Cervera, que ha ofert fer-las per menos que ningun altre en encant públich present y avall acceptant mediant la tabba y corredor infraescrits. Aquesta concessió o ajust a preu fet fan com millor dir y entendre se pot baix los pactes, prevencions y circumstancias continuadas en la tabba se formà de ordre de dit Ajuntament y se donà al públich que son tenor es lo següent: = Qualsevol que vulla entendre en las obras que per disposició del Iltre. Ajuntament dehuen fer-se en lo frontis de las novás presons

que se estan fabricant en la plassa major de la present ciutat de Cervera, que concisteixen en fer sinch bastaixos o figuras sota del balcó, las llosanas de dit balcó, las brancaladas y enclavias dels dos portals y demés que avall se expressarà sapia que haurà de arreglarse y guardar los pactes infraescrits següents: Primo sapia lo impressari de dita obra que haurà de fer y construhir sinch bastaixos o figuras per sostenir el balcó que seha de posar en dit frontis de las novás presons, havent de ser dits bastaixos de pedra del Talladell y de igual o semblant hechura o fatxada als dels balcons de la casa de la ciutat, ab la prevenció que sa fasomia ha de ser diferent de aquellas, y no podrà haver-n'hi dos de iguals, havent de fer un diseño o dibuix y presentar-lo al Iltre. Ajuntament antes de formar dits bastaixos o figuras per sa aprovació los quals y cada un de ells ha de ser de una sola pessa que prenga tot lo gruix de la paret. Item sapia que haurà de fer de pedra del terreno las llosanas de dit balcó iguals en llargària, bolada y maneras de las dels altres balcons de la casa de la ciutat. Item sapia que haurà de fer las quatre brancaladas dels dos portals del balcó y las enclavias de ellas, y tota la demés obra des de la enclavia del portal de baix fins las enclavias dels portals del balcó inclusive, que en lo quadro de dit balcó, a excepció de las quatre carreuadas que median entre los dits portals del balcó, que estas van a càrrech del acentista de las presons, així de fer-las com de asentar-las. Item sapia que serà de sa obligació fer totas las motlluras y també la pedra llisa que se enclou en lo quadro de dit balcó. Item sapia que haurà de fer de pedra del terreno la finestra que demostra lo plano de las presons y també armas de la ciutat que estan figuradas en di plano, en el ben entés que ditas armas han de ser de pedra del Talladell. Item sapia lo impressari que tota la pedra que haurà de menester per dita obra ha de ser de la pedrera que te oberta lo impressari de las novás presons a fi de que sia tota de un mateix color, a excepció de la pedra dels bastaixos y de las armas de la ciutat, que com se ha dit han de ser de pedra del Talladell. Item sapia que serà de sa obligació fer dita obra aixís com lo acentista de las presons vaja pujant lo frontis de ellas, y se li concedeix tres mesos y mitg de temps per tenirla acabada. Item sapia dit impressari que correrà a son càrrech y serà de sa obligació lo arrencar la pedra, los ports de ella y cuydar de tots los materials y demés manufactura, mans, peons o manobres, com y també deurà acentar-ho y posar-ho a son lloch corresponent aixís com se vaja fent lo frontis de las presons per a que tot quedia ben unit y que tots los materials han de ser de bona qualitat, y treballat tot ab tota perfecció y hermosura. Advertint que no tindrà obligació dit impressari de acentar las quatre brancaladas y las enclavias dels dos portals del balcó, sinó únicament posarlas treballadas a peu de obra, pues que té obligació de acentarlas y colocalas a son lloch lo acentista de las presons. Item sapia que no tindrà obligació de fer cosa alguna tocant a ferro ni fusta. Item sapia dit impressari que se li farà visurar dita obra per lo Iltre. Ajuntament quant be li aparega, pagant dit impressari los gastos que se oferescan en las visuras y no estan aquellas ab la deguda perfecció no se li admetran o se manaran perfeccionar a gastos de dit impressari. = Item sapia que lo preu per lo qual oferirà fer dita obra se li pagarà ab tres iguals pagas, una al comensarla, l'altra a mitja obra y la última despues de conclosa y revistada y aprovada. Y que haurà de donar bonas e idòneas fianzas a coneguda y satisfacció de dit iltre. Ajuntament per seguretat de tot quan ve a son càrrech. =

Item sapia que haurà de pagar dit asentista al expert per lo treball de formar la tabba deu rals y al notari infraescriu lo salari del acte y paper sellat y dret de hipotecas lo dia de sa firma. Y ab dits pactes digay qui dir-hi voldrà, que al que per menos ho farà en aquell se lliurarà. Cervera y agost treta de mil setcents vuytanta sinch [...].

1762

Contracte per a la realització dels balcons

i la balustrada de l'escalinata de la nova

Casa Consistorial d'Agramunt

AHCB: FN Balaguer. Antoni Sevina (1762), folis 213r-216r.

En nom del senyor sia a tots notori com nosaltres Dr. Joseph Vilaplana y Matheu, Bonaventura Bertran cirurgià, Jaume Joan Valls, pagès, Francisco Vilarrúbies, negociant, y Pere Bragós, pagès, lo present y corrent any Regidors del Magnífich Ajuntament de la referida vila de Agramunt, fent las infraescriptas cosas en presència del Dr. en drets Dn. Francisco de y de Varhels, síndich procurador de dit magnífich Ajuntament, en dit nom. De nostre grat y certa sciència concedim la fàbrica y obra de fer los balcons y balustrada de la escala de la casa que lo magnífich Ajuntament està construhint en la referida vila de Agramunt y en la Plassa Major de ella, a favor de Magí Magre farrer de la vila de Santa Coloma de Queralt Bisbat de Vich, present y avall accenptant, com a menos donant en lo encant públich mediant las tabbas baix insertadas. Aquesta concessió o ajust és a preu fet, fem en dit nom aixís com millor dir y entendre se pot, ab los pactes empero y condicions contengudas en las tabbas que són del thenor següent: = Tothom qui vulla entendre en fabricar los tres balcons de la casa de la vila de Agramunt, se donaran al públich subhast al qui per menos preu ho farà, ab los pactes següents: = Primo sapia lo impressari: Que deurà fer los tres balcons del modo que està la planta del balustre o montant que sels ensenya, ben entés que los dits balustres han de tenir la alsada de sinch palms y mig quart, comprés lo passamà y peu de baix y respecte que lo de la planta no té bastanta llargada se li anyedirà proporció des del primer botó de cada cap en amunt, mudat a proporció. = Item sapia que los dos balustres cantoners y lo del mig del balcó gran han de se ab espiga per posar-hi poms de bronze. = Item sapia que los balustres han de ser de la mateixa doblada que lo de la planta, que en tots tres los balcons han de ser iguals y la dita obra se donarà a rahó de tant per quintar a qui per menos ho farà y serà dita obra instalada y reconeguda per experts a satisfacció dels Srs. Regidors. = Item sapia que lo preu dels balcons se ajusta ab esta forma, a saber cent lliuras lo dia de la firma del

acte, y lo restant lo dia se conclourà la obra y per seguritat deurà donar idòneas fianzas a coneguda dels Srs. Regidors. = Item sapia lo impressari que lo ferro gastarà per dita obra haurà de ser bo y de la fàbrica de Martinet o bé de la de Fornals. = Item sapia que lo dia de Nadal prop vinent deuran ser plantas tots tres los balcons y ho faran fer los Srs. Regidors a sos gastos. = Item sapia que a més del preu deurà lo impressari pagar lo salari del acte que serà una lliura deu sous, y que haurà de pagar quatre sous al corredor. Digay qui vulla que al menos donant se lliurarà. Agramunt setembre vint y sinch de mil setcents seixanta dos. De ordre dels Srs. regidors Joseph Sevina y Gualdo Notari. = Tothom qui vulga entendre en fabricar la balustrada o barana de la escala de la casa de la vila del Ajuntament de Agramunt fins al primer piso se donarà al públich subhast a qui per menys peru ho farà ab los pactes següents: = Primo sapia lo impressari que deurà fer los balustres de dita balustrada de la mateixa forma que estan los balustres del balcó de la casa de Dn. Manuel de Siscar esto es en quant a la doblaria y figura y lo enbalustre per altre altre te de esser entorxat. = Item sapia que los balustres han de tenir quatre palms y mig de llarch cada un ab lo pasamà y lo peu de baix. = Item sapia que deurà posar sinch ferros dobles cantoners, esto es un al principi de la escala, altre al remate de la escala y los tres restants als racons o replans, los quals ferros tenen de ser ochavats y ha de tenir de ample en cada quadro lo que segons lo art de farrer requereix dita balustrada, y los dits sinch ferros han de esser ab spiga per posar poms de bronze y han de pujar mig palm més que la barana sens la spiga. = Item sapia que la dita obra se donarà a rahó de tant per quintar al que per menos ho farà, y serà dita obra vista y reconeguda per experts a satisfacció dels Srs. Regidors, y que lo ferro se gastarà per dita obra haurà de ser bo y de la fàbrica de Martinet o de la de fornals. = Item sapia que per lo dia quinze de janer prop vinent deurà ser plantada tota la dita balustrada o barana, y en cas que no ho sian, ho faran fer los Srs. regidors a gastos del impressari. Item sapia que lo preu de dita balustrada se pagarà ab esta forma, cent lliuras lo dia de la firma del acte y lo restant lo dia haurà plantada dita balustrada. Y per seguritat deurà donar idòneas fermanças a coneguda dels Srs. Regidors. = Item sapia que a més del preu deurà pagar lo impresari una lliura deu sous per lo salari del acte, y quatre sous al corredor. Digay qui dir y vulla, que al menos donant se lliurarà. Dia tres octubre mil setcents sexanta y dos. = De orde dels Srs. Regidors. Joseph Sevina y Gualdo Notari. = Y aixís ab dits pactes y no sens ells en dit nom cedim a dit impressari tots los drets y accions que en las preditas cosas nos competeixen per a que de ells puga usar en judici y fora de ell aixís com millor li convinga, constituhint lo per dit efecte procurador, com en casa propia [...].